

Анотація

В статті розглядається проблема впровадження мультимедійних технологій в професійному рості майбутніх учителів природничо-математических дисциплін.

Summary

The article focuses on proving of implementation of multimedia technologies in the professional growth among future teachers of natural-mathematical disciplines.

Ключові слова: мультимедійні технології, професійне зростання, природничо-математичні дисципліни.

Ключевые слова: мультимедийные технологии, профессиональный рост, естественно-математические дисциплины.

Key words: multimedia technologies, the professional growth, the natural-mathematical disciplines.

Подано до редакції 19.10.2011.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф. Хомич Л.О.

УДК 378.091.2

©2012

Чередник О.В.

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАЧА ТА СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЇХ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах модернізації системи освіти на сучасному етапі українського суспільства ідея самореалізації та самовдосконалення особистості набуває актуальності. Водночас визначення змісту самовдосконалення неможливе без чіткого розуміння суб'єктами професійної підготовки тих концептуальних позицій, якими характеризуються сучасні парадигми освіти, а також розгляду найсуттєвіших аспектів самовдосконалення педагогічної діяльності.

У ХХІст. сучасна парадигма освіти, що існує в Україні на новому технічному рівні, інтеграції в Болонську систему, питання про якість освіти, так само педагогічної, стає надзвичайно важливим, бо відбувається переоцінка ролі викладача та студента в сучасному суспільстві. Докорінно змінився характер педагогічної майстерності та пізнавальної діяльності. Тому світогляд професіонала протиставляється активності виконавця, на відміну від якого він самовдосконалюється та пізнає світ загалом.

Ми вважаємо, що формування майбутнього фахівця в межах здійснюваної в нашій країні переоцінки вищої освіти вимагають повнішого врахування особистісних і світоглядних якостей, та підходів, що визначають результативність майбутньої професійної діяльності студентів.

Професійна діяльність студента, як і будь-який інший вид діяльності людини, залучає до себе всю особистість, яка пізнає світобудову загалом, бо у її свідомості виникає потреба в регулюванні життєдіяльності. Тому вдосконалення особистості починається з необхідних критеріїв пізнання для ефективної професійної діяльності. Під час навчання у ВНЗ юнацький максималізм поступається місцем тверезому розрахункові, висока комунікабельність – відчуженості від суспільства, мрійливість змінюється почуттям невпевненості в собі та своєму майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Наукові дослідження становлять: фундаментальні положення антропологічного підходу до феномену самореалізації людини (В. Андрущенко, І. Бичко, Б. Гершунський, К. Гольдштейн, Л. Коган, А. Маслоу, В. Муляр, К. Роджерс та ін.); твердження діалектики щодо взаємозумовленості, зв'язок і цілісність явищ і закономірностей об'єктивної дійсності розвитку суспільства; теорія аналізу складних систем і синергетичний підхід до вивчення педагогічного процесу та його суб'єктів як систем, здатних до самоорганізації (В. Афанасьєв, В. Біблер, Н. Вінер, В. Кузьмін, Б. Ломов, В. Садовський та ін.); теорія пізнання і тези про активну роль особистості у пізнанні й перетворенні дійсності (М. Бердяєв, Г. Гегель, О. Духнович, І. Кант, Г. Сковорода та ін.); ідеї представників гуманістичної психології щодо самореалізації як однієї з найвищих потреб людини (К. Гольдштейн, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.); концепція екзистенціальних цінностей як цінностей існування людини (Ф. Василюк, Е. Гуссерль, М. Каган та ін.); теорія особистості (В. Ананьєв, І. Бех, Л. Виготський, І. Зязюн, О. Леонтьєв, С. Максименко, В. Рибалка, І. Якиманська та ін.); філософські, психологічні й педагогічні концепції творчості, що розкривають взаємозумовленість творчості й самореалізації особистості (В. Андреев, М. Бахтін, І. Бех, Д. Богоявленська, Л. Вяткін, О. Леонтьєв, М. Мамардашвілі, Я. Пономарьов, Е. Фромм та ін.).

У сучасній педагогіці ситуацію в системі освіти України визначають як парадигмальну кризу та пропонують нові педагогічні та освітні моделі (експерименти), які, на думку науковців, у змозі вивести вищу школу на шлях стійкого розвитку.

Формулювання цілей статті... Саме тому метою цієї роботи є дослідження самовдосконалення викладача та студента під час організації пізнавальної діяльності та в сучасній парадигмі освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження... Розкриваючи ці контексти, відзначимо, що для розкриття освітньої проблеми для самовдосконалення педагога – найважливішою, на нашу думку, є педагогічна парадигма. Джерелами розглянутого феномена є вимоги суспільства та професії до особистості сучасного вчителя, причому вони повинні бути трохи вище можливостей конкретного студента.

Тільки в цьому випадку виникають передумови до самовдосконалення у вигляді внутрішніх суперечностей у процесі провідної діяльності людини, результатом вирішення яких є процес цілеспрямованого розвитку власної особистості. У педагогічній освіті мета народжується всередині педагогічної системи в результаті узгодження сутностей в міжсуб'єктному просторі. Наявний в педагогічному ВНЗ принцип ціннісно-сутнісної рівнозначності різних вікових категорій обумовлює відмінну шкалу виміру, де точкою відліку є педагог. Як відомо, освіта (рос. – "образование"; англ. – "education"; нім. – "bildung"; грецьк. – "paideia") – суспільний процес (діяльність) розвитку та саморозвитку особистості, пов'язаний з оволодінням соціально значущим досвідом, втіленим у знаннях, уміннях, навичках творчої діяльності, чуттєво-ціннісних формах духовно-практичного освоєння світу [7]. Освіта – це, насамперед, процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога і студента, спрямованої на передачу (засвоєння) знань, формування вмінь і навичок, виховання культури мислення й почуття, здатності до самонавчання і самостійної життєтворчої діяльності [9].

В якому б вимірі не розглядався цей процес, його основними фігурантами завжди залишаються викладач і студент. Перший постає переважно у якості носія суспільно вивічених знань, досвіду, культури, другий – у якості його реципієнта; перший – "сіє добре, вічне, справедливе", інший – трансформує його у власний духовний світ, світогляд і культуру; перший – навчає і виховує, другий – навчається і виховується. Усе це і є освіта – навчання і виховання молодого покоління.

Принциповим є положення про те, що означений процес має суспільний характер, тобто здійснюється в суспільстві, суспільним чином, і за його визначеними стандартами. Які б індивідуальні форми не набував він в тому чи тому історично конкретному типі культури чи субкультури, врешті – решт саме суспільство визначає його сутність і спрямованість, пріоритети і цінності, мету та спосіб організації. І хоч та чи та людина періодично відчуває дискомфорт і своєрідне, як писав Фрейд, "незадоволення культурою", хоча вона і намагається, за словами Альберта Камю, "подолати абсурд", спричинений суперечностями, й, часто, "виривається" за межі наявної, суспільно – узгодженої культури, блискуче демонструє свої індивідуально – творчі здібності. Зрештою, людина повертається на свої місця: її "геніальний прорив" стає суспільним надбанням, а сама людина – генієм чи божевільним, видатною, історичною постаттю, чи пересічною особистістю, значення якої визначається суспільним чином, конкретно-історично [3].

Так здійснюється людська життєдіяльність. Освіта ж є механізмом її відтворення на індивідуально-особистісному і суспільному рівнях. Індивідуальне в особистості, здебільшого, є унікальним і неповторним, суспільне – тим, що "делегується в освіту" як вимога конкретно-історичного типу культури [2]. Якщо педагогіка переважно вивчає механізм означеного делегування, то в суспільства з'явилися нові цінності – саморозвиток і самопроекування особистості. У зв'язку з цим до головної мети сьогоденної освіти можна віднести створення умов для розвитку нового типу соціокультурної орієнтації і життєдіяльності, спрямованої на саморозвиток і самовдосконалення. Результати наукових досліджень дозволяють здійснити цю мету. Пізнання світу, побудова образу цього світу – необхідні для повноцінної орієнтації в ньому, для досягнення людиною власних цілей крім основних потреб. Людина має і низку інших потреб у самоздійсненні, самоутвердженні, творчості, реалізації свого потенціалу.

Оцінюючи значущість курсів і дисциплін у поняттях їхньої цінності для підготовки до майбутньої роботи і задоволення основних потреб, ми надто вузько розуміємо те, до чого має і може прагнути людина. Така думка зовсім не враховує наявності вищих потреб чи просто ігнорує їх. Для їхнього осмислення потрібна філософська думка. Філософія лише допомагає, пропонуючи людині ідеал самоактуалізації чи те, що американські філософи М. Веласкес та В. Беррі услід за психотерапевтом К. Роджерсом називають ідеалом повнофункціональної особистості [4].

Розглянемо основні характеристики повнофункціональної особи як такої, що здатна до самоздійснення, самоактуалізації. Перша її ознака – здатність до самостійного мислення. Вона самостійна й незалежна, бо не поступає залежно від того, що в неї запрограмовано, подібно до носія міфологічного світогляду, чи що від неї очікують інші. Така людина не обов'язково нігіліст- заколотник, вона лише самостійно формує власні думки. Вона думає, оцінює й вирішує для себе.

Інша важлива характеристика – це глибока самосвідомість, місткість якої, як ми пам'ятаємо, тісно пов'язана з розвитком психологічного та виховного погляду на світ, на себе. Повнофункціональна особа має мало ілюзій щодо себе й рідко вдається до поверхневих виправдань своїх переконань, прихильностей, дій. Проте саме педагогічна діяльність закликає до постійного випробування, рефлексивної переоцінки основних інтелектуальних підстав життя. Адже самовдосконалення здатне привести до усвідомлення раніше не

усвідомлених переконань та уподобаний, порівняти їх з іншими можливими уподобаннями та переконаннями, виявити їхні обмеженості, здійснити вихід за ці межі та сформувати адекватніші підстави до існування.

Наступна риса повнофункціональної особистості – гнучкість. Кардинальні зміни, брак сталості у світі студентського сприйняття здатні зламати лише людину з жорсткими, на кшталт міфологічних, переконаннями. Проте вони не в змозі розхитати та порушити особу, яка здатна до самоактуалізації. Повнофункційна, вихована людина здатна до постійного саморефлексованого контролю, самоперебудови, вона самосвідома і саморефлексивна, може витлумачувати, враховувати й оцінювати впливи змін зовнішнього світу, адекватно реагуючи на них закономірними та гнучкими змінами власного внутрішнього ества [5].

Постійно випробовуючи, виховуючи, критично переглядаючи основні інтелектуальні підстави до життя, ураховуючи зовнішні впливи на них, людина стає більш гнучкою та стійкою, здатною постійно відновлюватись та не піддаватися сумнівам, безладдю, невизначеності й хаосу. Адже самовдосконалення з початку свого існування і подає світ у його перспективі, розглядає кожну річ залежно від цілого, малює загальну картину дійсності, в якій є місце для таких предметів, як надія, віра, любов, тобто тих речей, які тільки й здатні утримати людину над прірвою небуття.

Важлива характеристика повнофункційної особистості з пізнавальним світоглядом полягає у її здатності до творчості. Така особа не обов'язково має бути письменником, художником чи музикантом, бо творчість може виявлятися багатьма способами і на безлічі рівнів. Такі люди виявляють творчість, що б вони не робили. Адже саме пізнавальна діяльність репрезентує певну ідеальну площину людського трансцендування – аналога безконечності людини, здатної охопити нескінченність, вийти за власні межі, перетворити внутрішні передумови бачення світу. Побачивши завдяки цьому нові шляхи виходу з проблемної ситуації, створити предметні, зняряддеві умови вирішення проблеми. Педагог не тільки випробовує та перетворює наші внутрішні засади, а й визначає точку опори нашої рефлексії та пізнання, яка надає можливість співвіднести одиничну проблему з повнотою всіх зв'язків і тим самим відкрити перспективи її розв'язання [1].

Зрештою, саме вони, процес самовдосконалення та пізнання, є запорукою нашого розуміння педагогічного світу, глибин його буття, які даються нам через наші переживання. Найчастіше, як зазначив М.К. Мамардашвілі, наше переживання супроводжується відстороненим сприйняттям світу: він неначе виштовхує нас у момент переживання зі самого себе [10].

На сучасному етапі розвитку суспільства різко збільшується потреба в пізнанні та становленні особистості викладача та студента, що, певною мірою сприяє загостренню протиріч у освітньому просторі, до числа яких безсумнівно належать суперечності між обсягом, що стрімко зростає, компетентних і раціональних дій і знань, та залишаються відносно обмеженими можливостями індивіда в їх засвоєнні. У зв'язку з цим незмірно зростає роль таких стратегій людської діяльності, які прийнято позначати терміном "самовдосконалення".

Саме потреба в цьому є основою, яка визначає інтенсивність і напрямок розвитку особистості. А. Маслоу трактує потребу в саморозвитку як бажання людини самореалізуватися, стати тим, ким він може бути, займатися тим, для чого він призначений [11]. На нашу думку потреба та мотивація в самоствердженні походять від первинних потреб забезпечення конкурентного існування серед інших представників соціуму. У людському суспільстві, особливо в студентському, потреби в самоствердженні виражаються в прагненні мати перевагу перед оточенням (бути сильніше, результативніше, розумнішим). У духовно розвиненої особистості оцінка своєї значимості, самоствердження відбувається на рівні самооцінки та самовизначення: прагнення бути краще, поважати себе, бути задоволеним собою, бути впевненим у собі, у своїх силах і здібностях.

На найвищому рівні потреби в самоствердженні переходять в прагнення до самовиховання й самовдосконалення. Випробування та реалізація в життєдіяльності своїх особистісних можливостей грає роль основного мотиваційного чинника безперервного самовдосконалення, творчої діяльності людини. Для здійснення самоактуалізації, на думку А. Маслоу, необхідним є надання особистості відповідних умов: свободи волевиявлення, простору для творчої діяльності, соціального комфорту.

Отже, усі вищі духовні потреби людини: у пізнанні, самоствердженні, самовираженні, безпеці, самовизначенні, самоактуалізації – є прагненнями до саморозвитку, спрямованими на творення, поліпшення особистістю себе, тобто на самовдосконалення – мабуть, найбільш адекватна форма саморозвитку [6]. Людина сама (самостійно) прагне бути кращою, прагне до певного ідеалу, набуває ті риси та якості особистості, яких у неї поки немає, оволодіває тими видами діяльності, якими вона не володіла.

Інакше кажучи, самовдосконалення – це процес свідомого управління розвитком особистості, своїх якостей і здібностей [8]. Хоча ідеал, здебільшого, недосяжний і розуміється кожною людиною по-своєму; тенденція до розвитку, якщо вона є, надає осмисленість життя, насичує її повнотою, стійкістю та визначеністю.

Способи самовдосконалення також різноманітні. Їх можна визначити в самих різних видах діяльності. Наприклад, опановуючи новими знаннями, новими видами діяльності, людина стає на ступінь вище у своєму розвитку. Ставлячи конкретну мету – не конфліктувати з іншими – і досягаючи її, вона також піднімається на новий рівень розвитку. В умовах модернізації діяльності державних педагогічних університетів виникла й почала

обговорюватися нова система цінностей і цілей освіти, заснована на ідеях особистісно – орієнтованої педагогіки. Така зміна акцентів передбачає розгляд студента не як об'єкта, що отримує знання й систему умінь і навичок, а як самоцінного суб'єкта професійної підготовки, здатного до самовдосконалення з урахуванням особистих мотивів, інтересів, здібностей та особистісних смислів.

Висновки... Результати практичної діяльності, а також цільові психолого-педагогічні дослідження свідчать, що професійне самовдосконалення завжди є результатом усвідомленої взаємодії студента з соціальним середовищем, під час якої він реалізує потреби виробити в себе такі особистісні якості, які забезпечують успіх в навчальній, професійній діяльності й у житті загалом.

Отже, професійне самовдосконалення студентів педагогічного університету можна розуміти як свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня своєї професійної компетентності та розвитку професійно значущих якостей у відповідності із зовнішніми соціальними вимогами, умовами професійно – педагогічної діяльності та особистою програмою розвитку.

Самовдосконалення як соціальний процес ґрунтується на вимогах суспільства та професії до особистості фахівця. Причому, висувають вимоги, які повинні бути трохи вище наявних можливостей конкретної людини. Тільки в цьому випадку виникають передумови до самовдосконалення у вигляді внутрішніх суперечностей у процесі провідної діяльності фахівця.

Література

1. Андреев В.И. Педагогика : учебный курс для творческого саморазвития / В.И. Андреев. – 2-е изд. – Казань : Центр инновационных технологий, 2000. – 608 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
3. Исаев Е.И. Становление и развитие профессионального сознания будущего педагога / Е.И.Исаев, С.Г. Косарецкий, В.И.Слободчиков // Вопросы психологи, 2000. – № 3. – С. 57-66.
4. Ковальчук Н.П. Рівні професійного самовдосконалення особистості студентської молоді педагогічного коледжу / Н.П. Ковальчук. – Умань : Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т.Г. Шевченка, 2007. – 123 с.
5. Лосева Н.М. Саморозвиток викладача вищої школи : навчальний посібник / Н.М. Лосева. – Донецьк : ДонУ, 2003. – 336 с.
6. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития / В.Г. Маралов. – Москва : Academia, 2002. – 250 с.
7. Маслов В.І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами / В.І. Маслов. – Тернопіль : Астон, 2007. – 150с. – (Навчальний посібник).
8. Психологічний словник / [ред. В. Войтко]. – К. : Либідь, 1982. – 215 с.
9. Рапацевич Е.С. Педагогика. Большая современная энциклопедия. / Е.С. Рапацевич. – Минск : ИООО «Современное слово», 2005. – 719 с.
10. Селевко Г.К. Технологии развивающего образования. / Г.К. Селевко. – Москва : НИИ школьных технологий, 2005. – 192 с.
11. Цукерман Г.А. Психология саморазвития / Г.А. Цукерман, Б.М. Мастеров. – Москва : Интерпракс, 1995. – 288 с.

Анотація

У статті зроблено спробу дослідити процес самовдосконалення викладача та студента під час організації пізнавальної діяльності, у сучасній парадигмі освіти. Проаналізувати потреби людини: у пізнанні, самоствердженні, самовираженні, самовизначенні, самоактуалізації і є прагненнями до саморозвитку, спрямованого на поліпшення особистістю себе, тобто на самовдосконалення.

Аннотация

В статье сделана попытка изучить процесс самоусовершенствования преподавателя и студента в процессе организации познавательной деятельности, в современной парадигме образования. Проанализировать потребность человека: в познании, самоутверждении, самовыражении, самоопределении, самой актуализации которые и являются стремлениями к саморазвитию, направленное на улучшение личностью себя, то есть на самоусовершенствование.

Summary

This article is devoted to the study of the process of the selfdevelopment of a teacher and a student in the process of organization of the cognitive activities in the modern paradigm of education. It was aimed at analyzing of such human needs in cognition, self-actualization, selfestimation, which are persuits to selfdevelopment aimed at improving the inner self that is selfimprovement.

Ключові слова: студент, пізнавальна діяльність, самовдосконалення, самоствердження, самовираження, самовизначення, самоактуалізація, педагог.

Ключевые слова: студент, познавательная деятельность, самоусовершенствование, самоутверждение, самовыражение, самоопределение, самоактуализация, педагог.

Key words: student, cognitive activities, selfdevelopment, selfimprovement, selfestimation, self-actualization, self-assertion, teacher.

Подано до редакції 13.09.2011.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф. Сипченко В.І.